

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך טז, תשכ"ה

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

לשוננו לעם

קונטרסים עממיים לענייני לשון
בעריכת ע' איתן ומ' מדן

שבט תשכ"ה

מחזור טז, קונטרס ג (קנה)

לתקנת לשון העיתונים

מאת

אבא בנדויד

סדרה א'

הוצאת המזכירות המדעית של האקדמיה ללשון העברית
ירושלים

החומר המוגש כאן לוקט מתוך דפי לשון, שנועדו מתחילתם
בשביל עובדי „קול ישראל“.

בשנים האחרונות פשטה בישראל שגרת התרגומים המיכאניים בלשון
החדשות עד למעלה ראש ומחקה מהן כל סרצוף עברי. ראוי לומר
לזכותם של עורכי החדשות בשירות השידור, שהם מנסים להחמיר על
עצמם ומשתדלים שלא להיגרר בשיטפון האלים הזה של הלעז.
עתה עלה במחשבה להביא מקצת ההערות האלו לפני הרבים, ונקווה
שגם מנסחי הידיעות בעיתונים יכירו, שחובתו של כתב־עַת עברי
לנהוג לפי כללי תחביר ודרכי הבעה, שהם סימן היכר לכל בעל
השכלה עברית.

א"ב

ביצוע

באחת ההומורסקות שכתב אפרים קישון בתחילת ימי המדינה כינה את גיבוריו בשמות, המבטאים את רוח הזמן להפליא: שם האחד היה ד"ר אבקת-חלב (זה היה בימי משטר הצנע). והשני, פקיד בעל מרץ, שמו: אדון בר-ביצוע. ולא העלה קישון על דעתו, שהאדון בר-ביצוע עתיד לזפותנו ב"ביצועים" המתולל, המתבצע במעשי שוד, ובנגינת הווילה, במפעל לייצור צמיגים, ובתפילתו של חזן — הכל "מבצעים", כדברי הנביא: "כי מקטנם ועד גדולם כולו בוצע בצע וגו'". מלה זו נעשתה מכת מדינה. ממש מכה מהלכת שאין לפניה מעצור.

ביצוע אינו אלא אחרון כל המעשים. הוא שייך למשפחת המלים שעניינה "חיתוך" — מעשה שאין אחריו כלום (כמו: חרץ, חתך, גזר, פסק ועוד). "ידי זרובבל יסדו הבית הזה וידיו תבצענה" (זכריה ד, ט) = הוא התחיל והוא ישלים, הוא יחתוך חיתוך של גמר. קצין מבצעים ממונה על החוליה האחרונה שבשרשרת הפעולות הצבאיות, הוא החותך והמסיים — וזהו ביצוע.

לעומת זה יש לנו בעברית אוצר מלא של מלים, שעניינן "הוצאה אל הפועל". בכלל: הגשים, מילא, קיים, פעל, חולל, הביא לעולם; השלים, גמר, הביא לידי גמר; הוציא אל הפועל; עשה, ערך (תפילה, טקס), סידר (קידושין); וכל מיני פעלים מיוחדים ומפורשים לפי הצורך; הציג,

שיחק, ניגן, שר, השמיע וכו' — כתריסר מלים כלליות ועוד שאר מלים מיוחדות לכל פעולה בפני עצמה. כידוע, יש באנגלית למושג זה משפחת מלים ענפה לבחירה, ואין אדם בן חורין לבלבלן זו בזו:

1. perform;
2. execute;
3. carry out;
4. accomplish;
5. effect;
6. fulfill, etc.

ביצוע מקביל על פי רוב ל-4,3,2, אבל לא לשאר, על כל פנים לא תמיד. המחפש לו תחליף — חייב לנסות ביטוי עברי אחר מתוך המנויים כאן או מן הדומים להם. הרי כמה דוגמות של שימוש בביטוי זה:

שימוש מוצדק

„ההתפרצות תוכננה ובוצעה ע"פ פקודה מגבוה" — בניגוד הזה ביצוע מוצדק.

„בראש מבצעי המרידה (= בניגוד לזוממיה) עמדו קציני חיל האוויר" — גם כאן הביטוי נכון.

„הפיכה צבאית בוצעה היום בסאן-דומינגו" — זממה, והנה בוצעה.

„ההריסה בוצעה היום" — כלומר: סוף סוף נעשה המעשה החותך. שוב הביטוי נכון.

שימוש בלתי מוצדק

„דן לא ביצע את מסקנות ועדת זן-בר" — והיכן נאמר, שלפחות התחיל? כאן מוטב: „לא הוציא אל הפועל", או „לא מילא אחרי המסקנות", או „לא קיים".

„קשיים שנתגלעו בביצוע האיחוד הכלכלי בין סוריה

לעיראק" — מוטב "בהגשמת האיחוד", בהקמת האיחוד, שכן עדיין הרעיון רחוק מאוד מאותו שלב אחרון הנקרא ביצוע.

"אחרי ראש השנה יוחל בקידוח...; הקידוח יבוצע..."
— עדיין לא התחיל, וכבר מדברים בביצועו (= הסופי)? והיכן תהליך עשייתו? — הראוי והפשוט: "הקידוח ייעשה..."

"... מפני עבודות ותיקונים המבוצעים בכבישים" — והמלאכה נמשכת חודשים! הפוונה לומר: "הנעשים".
"האר"ם אסר על משלחתו לבצע את החקירה בתימן" — כאילו הכול הוכן ותוכנן, ורק הביצוע חסר. והלא לא הורשו אפילו להתחיל. הראוי והפשוט: "לעשות את החקירה".
"אתמול בוצעו חילופי אישים בממשלת עיראק" — וכי "סוף סוף" בוצעו? אחרי גישושים ממושכים? למה לא: "נעשו"?

"בוצע עוד ניסיון התנקשות בסלא" — ועל התכנון ועל המזימות לא שמענו כלום. בלשון פשוטה: "נעשה עוד ניסיון", ופשוט מזה: "שוב ניסו להתנקש בסלא".

כאן הגענו לשורשי המחלה של מלים מיותרות מסוג ביצע, קיים, ניהל, ערך, המתיימרות לומר משהו, ואינן אומרות כלום. במקום לומר ניסה הולכים בעקלקלות ומבצעים ניסיון" — מלים של קש למלא את הפוחלץ ולהרבות נפחו:

"(פלוגי) ביצע אתמול ניסיון לאיבוד לדעת" — ונתכוון לומר: "ניסה להתאבד".

„אמש ביצע פריצה לבית הקפה של שכונת קפלן —
ורצה לומר: „פרץ“.

2 חברות התעופה יבצעו את הטסת התרופות ללא תמורה”
— ורצה לומר: „יטיוסו“.

ועל נגע הביצועיות הישראלית במוסיקה אין צורך
להרבות דיבורים. בתכניות למוסיקה נוצרית אתה שומע
באנגלית: ... Taking part — והכול מובן. אבל בעברית
מוסיפים: „בביצוע השתתפו: ...“ — אכן, ניבא אפרים
קישון, ולא ידע מה ניבא.

„האדון בר ביצוע“ צריך שיסלק ידו מן הלשון בכלל,
ומן המוסיקה בפרט. על פי רוב אפשר גם בלעדיו. אין
ביצוע בהגשת מוסיקה ודראמה, שאין לו תחליף: הציג,
שיחק, השמיע, מפי, בידי (לא: „על ידי“!); הקלטה חדשה
(במקום „ביצוע חדש“), שידור, הגשה, השתתפות — או
פשוט: להסתפק בהזכרת שם האמן ותפקידו. מגישי מוסיקה
ותסכיתים ב„קול ישראל“ חייבים למשוך ידם מן הביטוי
התכליתי הזה, ולפחות לקמץ בו בכל מקום, שלא נתפון
לביצוע ממש, היינו לגמר מלאכה.

ב ע ו ד ש . . .

„הארימן יצא למוסקבה, בעוד שעמיתו גרומיקו יצא לרושינגטון“.

„שרדר נמנה עם התומכים, בעוד שאדנאואר מתנגד“.
„המורדים נסוגו מקצתם, בעוד שהשאר נמלטו להרים“.
„שהם יימקו בכלא, בעוד שאחרים מתהלכים חפשים“.
הצירוף בעוד ש מקשר בין שני מעשים, שאחד מהם מתרחש בשעת ההתרחשות של חברו: בשעה שדבר אחד עודנו נמשך וטרם נגמר — קרה הדבר השני. אבל בדוגמות שלמעלה אין קשר כזה, ואין טעם לומר בעוד ש. אין זה אלא תרגום אוטומאטי מאנגלית: ... while.

כאן דרוש ניסוח פשוט ביותר, ב"ו החיבור:

„הארימן יצא למוסקבה, ועמיתו גרומיקו יצא לרושינגטון“.

„שרדר נמנה עם התומכים, ואדנאואר מתנגד“.

„מקצת המורדים נסוגו, והשאר נמלטו אל ההרים“.

„שהם יימקו בכלא, והאחרים מתהלכים חפשים“.

במקום בעוד ש אפשר להוסיף: ואילו, לעומתו, וכנגדו, לעומת זה, כנגד כן, לא כן, מה שאין כן וכיוצא באלו, כל מיני דרגות של ניגוד — אם רוצים להסביר את הניגוד שבין שני המעשים. אם אין ניגוד, דיינו בו"ו החיבור.

אפשר לכתוב ספרים שלמים ולא להיזקק לתרגום האנגלי בעוד ש.

ולפי דרכנו יוער, שאפילו בזמן שראוי לומר בעוד, אין צורך להוסיף ש. בעוד (ש), כל עוד (ש), בטרם (ש), מאז (ש) — בכל אלה ש — אחד דינה להימחק.

בְּ שֵׁם

„בשם ישראל“, „בשם יעקב“ — פירושו: בשמו של ישראל, בשמו של יעקב.
והרי כמה אבסורדים:

„קבוצה בשם הנוער הפטריוטי איימה לפוצץ את השגרירות בטאייפה“. לא מובן: הקבוצה איימה בשמו של „הנוער הפאטריוטי“? או הקבוצה עצמה שמה „הנוער הפאטריוטי“? „נתרגו 80 אנשים, ביניהם אישה ישראלית בשם לאסקר“. ובכן 80 איש נהרגו בשמו של לאסקר? ואפילו אישה ישראלית נהרגה בשמו של לאסקר? רוצח המונים הוא לאסקר זה!

„בעל חנות ספרים בשם 'מלמד'“. — כלומר, לא בעל החנות עצמו, אלא מיופה כוחו של מלמד.
„הופיע ספר בשם...“ — בשם מי? ...

כל אלה ודומיהם לידתם, כרגיל, בתרגום אומלל מאנגלית Jack by name (אדם „בשם“ יעקב). אבל בלועזית מבחינים היטב בין by name ובין in the name of ...

		<i>in (the) name (of)</i> :	באנגלית :
(Jack) by name	כנגד	= on behalf	
<i>du nom de...</i>	כנגד	<i>au nom de...</i>	בצרפתית :
namens. ., mit Namen.	כנגד	<i>im Namen</i>	בגרמנית :
<i>imieniem...</i>	כנגד	<i>w imieniu</i>	בפולנית :

מה שבטור ימין שונה ממה שבטור שמאל תכלית שינוי. לשון, שיש בה תרבות מחשבה, אין דרכה לערבב שני תחומים כאלה. אבל לשוננו חדלה מהיות לשון בעלת תרבות משלה, ונהפכת לתקליט של חיקויים חסרי היגיון. יש לא מעטים בציבורנו העברי הסבורים בתום לבם, שאם אומרים באנגלית *Jack by name*, חובה להדר ולומר גם בעברית: „אדם בשם יעקב“. אבל מי שלא נתפתה לאמונות כגון אלה, מוטב שיזכור, שיש לה לעברית דרכים פשוטות משלה, ובכמה גלגולי צורה :

אדם אחד, יעקב שמו (על פי איוב א.א.)

אדם אחד, שמו יעקב

אדם אחד ושמו יעקב (על פי אסתר ב.ה.)

אדם אחד ששמו יעקב (על פי שמות יח, ג.)

אדם אחד, שנקרא שמו יעקב (על פי דניאל י, א.)

באיזו מחמש הנוסחות נשתמש? — כולן טובות ונכוחות, כל אחת ואחת במקומה, והרוצה יוכל לעיין במקורות ולראות את ההקשר ההולם כל נוסחה ונוסחה. אבל גם בלא כך, לעולם אפשר להרגיש בחוש הלשון, איזו מהן טובה ביותר. והרי דוגמותינו הראשונות ותרגומן לעברית :

באנגליציסטית:

„בעל חנות ספרים בשם
מלמד...“

„תכנית לנו בשם 'דוליטל'“

„נהרגו 80... ביניהם אשה
ישראלית בשם לאסקר“

„בהוצאת 'עם עובד' הופיע
ספר בשם...“

„קבוצה בשם 'הנוער הפאט'
ריוטי' איימה...“

בעברית:

„בעל חנות ספרים, מלמד
שמו...“

„תכנית לנו ושמה 'דו-
ליטל'“. (כך! שני חידושים:
התכנית וגם שמה).

„... שמה לאסקר“ (משפט
בפני עצמו, משום שהוא חשוב
לישראלים); או: „... שמה
לאסקר“.

„הופיע ספר, ששמו...“

„קבוצה המתקראת 'הנוער
הפטריוטי' איימה שתפוצץ...“

הווי אומר, יש לנו כחצי תריסר אופנים לקריאת שמות, וביניהם הבחנות דקות ונאות בשביל יודעי חן ובעלי טעם. המרגיש ירגיש, והמבין יבין. אך גם אם יבלבלם זה בזה, אין אסון, כי אין התחומים חוק ולא יעבור. כולם כשרים; רק לא בשם, שהוא כולו חיקוי עיוור, רצוף אי-הבנות ואבסורדים.

למען השם ולמען שמנו, נחדל נא מן בשם.

גילוי

”רק אם יגלו יזמה”.

”... המגלות חוסר אחריות בטיפולן”.

”התקיפות שגילה שר האוצר ..”

”במשך חודשים רבים גילתה ישראל התאפקות מרובה”.

”סוריה ביקשה משכנותיה לגלות סולידאריות עמה כלפי

ישראל”.

”... שיגלה מתינות כלפי דת בודהא”.

”... ואשר גילו התנגדות תקיפה לבן-בלה”.

”מצוה לגלות נאמנות לעקרונות”.

”מגלות משוא פנים כלפי ...”

”לגלות” (ולא לכסות?) — מה פירושו כאן? באנגלית

העיתונאית מקובל לומר *to show resistance*, אבל בעברית

אין לפראזה הזאת שום משמע. כל ענייני „גילוי וכיסוי”

בלשון אינם תופסים כאן, ואינם מובנים למי שאינו שומע

אנגלית.

בעברית מקראית נאמר: „והלכתם עמי בקרי” (ויקרא

כו, כג), „בשלום ובמישור הלך אתי” (מלאכי ב, ו);

ובלשון חכמים: „ותתנהג עם בניך במידת הרחמים”.

נוהגים בפלוני: בביזיון, בקלות ראש, בכבוד, בקדושה,

בעין יפה וכו’.

במקום השאבלון האנגלי הנדוש לגלות אפשר לנהוג

בהתאפקות, בסולידאריות (או: באחוזה), בנאמנות, בחוסר

אחריות, במשוא פנים, במתינות, במרי, בתקיפות (תוספת

אות ב או חיסורה — כרצון הכותב). ובמקום לגלות יזמה,
מוטב בפשטות: לפעול ביזמה.

ומשפט כגון „3 חיילים צוינו לשבח על גילוי אומץ לב
למופת“ ניתן להיתרגם ללשון עברית: „על מעשה גבורה,
„על שפעלו באומץ לב“, „על שנהגו באומץ לב“,
„על התנהגות באומץ לב“.

כל מי שטעם טעם עברית מימיו, לא יפקפק איזה ביטוי
עדיף.

ה ב א

„בבורסה נרשמו השינויים הבאים:“.

„כרטיסים למכירה במשרדים הבאים:“.

„לאחר דיון נתקבלה ההחלטה הבאה:“.

„אספות ההסברה יתקיימו במקומות הבאים:“.

הבאים, הבאה, הבא — אין העניין סובלם כאן. אנו אומרים:
העולם הזה והעולם הבא, השבת הזאת והשבת הבאה,
לשנה הזאת ולשנה הבאה, המשחק הזה והמשחק הבא
— באנגלית: the next — הכול מפני שהכתוב מדבר
בשני עולמות, שתי שנים, שני משחקים וכו'. אם אין
ניגוד בין הזה ובין הבא, אין לומר הבא; זה תרגום בלתי
מוצדק מלועזית the following. והלא יש הבדל בין next
ובין following.

במקום הבא יש ביטויים עבריים עתיקים ופשוטים ביותר:

„לאחר דיון נתקבלה החלטה זו:“ (או „נתקבלה החלטה,

וזה לשונה:“).

„בבורסה נרשמו השינויים האלה:“ (או: „ואלה השינויים שנרשמו...“)

„אספות ההסברה יתקיימו במקומות האלה:“

„כרטיסים למכירה ב־5 משרדים, ואלה הם:“

אופני הצירופים של זה ושל אלה גמישים הם, מבחרם מגוון, וטעמם עברי אידיומאטי. התרגום המשרדני והמלועזי הבא, הבאים בדוגמות מן הסוג הנזכר מוטב שיימחק מלשוננו. הבאים יִרְשָׁע יֵעֲקֹב.“

מאוחר יותר

„מאוחר יותר ביקר האורח אצל.“

„מצרים תחתום מאוחר יותר.“

„על מינוי יורשו יודיעו במועד מאוחר יותר.“

„הים יהיה נוח, וגלי מאוחר יותר.“

הצירוף מאוחר יותר כשהוא לעצמו אין בו פסול, אלא שאין כאן מקומו.

יש מאוחר ויש מאוחר יותר, כשם שיש מוקדם ויש מוקדם יותר, ויש מהר ויש מהר יותר, וכיוצא באלה.

אבל בדוגמותינו הנ"ל אין שום דבר מאוחר, וממילא לא שום דבר „מאוחר יותר“. לא אירע כאן כל איחור, ואין זכר לשתי דרגות של איחור, על כן אין היגיון לכל הצירוף הזה מעיקרו, וכל שכן לא לצירוף המתורגם במועד מאוחר יותר =
at a later time

במקום כל הלעזים הבלתי מוצלחים האלה יש כמה צירופים

אחת מן המתנות שקיבלנו מן היידיש, בהשפעת הפולנית והגרמנית. נדגים זאת בטבלה:

(3)	(2)	(1)	בעברית:
הרוגי/חללי/מתי/נספי (המלחמה, האסון)	טרף (לחיה רעה)	קרבנות (למזבח)	באנגלית ובצרפתית
victim		sacrifice	בגרמנית בפולנית
	Opfer ofiara		

החושב עברית מבחין בין שלושה תחומים:

(1) קרבן — כמפורש למעלה.

(2) טרף — לשיניה של חיה רעה: הציל את טרפה משיניה; אחז את טרפו; נפל טרף לרוצחים, לרמאים, לגנבים. מלאך המוות שבדרכים אורב לטרפו. לא קרבן, אלא טרף.

(3) חלל או הרוג, נספה, נפגע: חללי חרב, חללי רעה, חללי דבר וכל מגפה, חללי אסון, חללי (או הרוגי, נספי) תאונה, הרוגי מלכות, נפגעי השיטפון. לא טרף לחיה רעה, שאפשר להציל משיניה, ולא קרבן שמקריבים מדעת למען מישהו או משהו.

החושב אנגלית אינו מבחין בין (2) ל-(3), אבל הוא מבחין בין (1) ל-(2). כל כותב אנגלית, שאינו רוצה לעשות כתיבתו צחוק, לא ישים sacrifice במקום victim. והחושב גרמנית או פולנית עושה את כל שלושתם דייסה אחת ומכנה את כולם "קרבן".

מנחם מנדל של שלום עליכם מספר, כיצד נעשה שדכן:

יום אחד מצא פנקס שמות של כלות וחתנים, מהם חתן אחד שיש בו כמה מעלות טובות ויודע „לנגן בקלפים“. שיבוש גורא? אבל כך אומרים בכל לשונות מערב אירופה. לפיהן אפשר גם „לשחק את הפסנתר“ או „על הפסנתר“. בלשונות הללו אין מבחינים בין משחק לנגינה. רק „שוביניסטים“ עבריים מתעקשים להבחין ביניהם ואינם רוצים לחשוב כאירופי.

כיוצא בזה יש לשון אירופית חשובה המסתפקת בביטוי אחד: מגרש בשדה ומגרש באוטובוס (Platz). ומי יודע, אם לא ימצא מי שיורה היתר לומר כך בעברית ולא רק בהלצה.

החלפת המושגים חלל, הרוג, טרף, נספה וכו' בקרבן כמוה כ„נגינה בקלפים“ וכ„מגרש באוטובוס“. כולם משבשים תחומי משמעות שבלשון אחת על פי תחומי לשון אחרת. מי שקיבל עליו לכתוב עברית, חייב לקבל עליו גם את תחומי מושגיה, דרכי מחשבתה והבעתה. אין מזה מנוס, ומוטב לקבל את העול באהבה.

נאמר מעתה:

„היהודים היו טרף למדיניות גזעית“.

„חללי השואה“.

„אזכרה להרוגי הנאצים“. ושלא נהרגו: נרדפי, מעוניי-.

„הרוגי (או חללי) התקפת הסורים“.

„חללי (או הרוגי, נפגעי, נספי, פצועי) —

לפי העניין) ההפצה האטומית“.

„פלוגי היה (לא נפל) טרף לרמאים“.

שי"נים תותבות ושי"נים עקורות

לשימושה של מילת הזיקה ש

ג. "שי"נים תותבות"

1. "ב-14.12 פגעה מונית ברוכב אופניים שנפצע קשה ואושפז בבית"ח איכילוב". — שימו לב למעשה הרשעות: המונית חיפשה לה רוכב אופניים "שנפצע קשה" — ופגעה בו.

2. "מכונית פרטית פגעה בעוברת אורח בת 70 שנפצעה ואושפזה בבית-חולים". — מצאה המכונית ישישה פצועה (כך נאמר: "שנפצעה") ופגעה בה.

3. "אמש פגע אוטו בזאב בן דור שנפצע קשה ואושפז בבי"ח".

מוזר הדבר, שהמכוניות הללו אינן דורסות בני אדם בריאים, אלא תמיד אנשים או נשים "שנפצעו ואושפזו בבית-חולים". שמא מוציאים מבת-י-חולים ודורסים אותם שנית? כך מסתבר מן ההיגיון שבהודעות כפי שנערכו במשטרה; ובנוסף המקודש הזה הן זורמות אלינו יום יום, ואין איש מעז לנגוע בו.

4. "במטוס היו 74 נוסעים ו-6 אנשי צוות שכולם נספו" כלומר, המטוס הוביל אנשים "שכולם נספו"; כנראה הוביל את הגוויות לקבורה. אבל אם כן, מי נהג במטוס? ומי גיווט? 5. "התפוצצה פצצה פלאסטית שפצעה 3 אנשים". פצצה "שפצעה 3 אנשים" חזרה והתפוצצה שנית? חומר נפץ מופלא. ואת מי פצעה עכשיו?

6. „נערכה הפגנה שפורה ע"י המשטרה". ההפגנה „שפורה” נערכה שוב?

7. „הנזירות הזעיקו את המשטרה שהגיעה למקום ואסרה את...” מה צורך להזעיק „את המשטרה שהגיעה למקום”?

8. „חבר הכנסת שופמאן שנימק את הימנעותו אמר, כי...” — האם לאחר שנימק אמר?

משגה אחד וחמור משבש את ההיגיון שבידיעות האלה, והוא, ששולחים את העגלה לפני הסוס: „נערכה הפגנה שפורה” (דוגמה 6) — קודם פורה, ואחר כך נערכה? „התפוצצה פצה שפצה...” (5) — קודם פצה, ואחר כך התפוצצה? סדר המאורעות היה כמובן כך: התפוצצה פצה ופצה שלשה אנשים, כלומר, קודם התפוצצה ואחר כך פצה; קודם נערכה הפגנה ואחר כך פורה, וכן כל הדוגמות. מחוק את ש... ושים במקומה את ו' החיבור, ואתה נמלט מכל הגיחוכים. אין צורך לבאר מאין ש... הזה: אין הוא אלא which, תרגום חסר מחשבה, שנפל לנו בירושה מיומניה של משטרת המאנדאט.

עד כאן דוגמות ממעשים שהיו, אך גם במעשים העתידיים להיות, אם אתה מקדים את העגלה לסוס, נמצאת נוסע לאחור, ומי יודע להיכן תגיע:

9. „כל החמישה זכו בספרים שיישלו לבתיהם”. הספרים „שיישלו” — בהם זכו? האם עמדו להישלח לבתיהם קודם שזכו?

10. "בבריסל גפתחה ועידת... אשר תימשך גם מחר" —
הוועידה "שתימשך" נפתחה. הרי זה שוב אותו היגיון: חתול
מחזיק זנבו בפיו, ואתה שואל מי ראשון בדרך, החתול או
זנבו.
11. "הלילה תנשב רוח מזרחית קלה שתיעשה מחר דרומית
מזרחית" — הרוח "שתיעשה מחר דרומית מזרחית" תהיה
הלילה מזרחית. מתארים את רוח הלילה ע"פ הרוח "שתיעשה"
מחר. זה אחד מפניני ההיגיון האנגליציסטי (which), הנשלחים
אלינו כל כמה שעות מן החזאי המטיאורולוגי שבלוד.
12. "מטרות ירדו לפרקים שיהיו מלווים רעמים". —
ומה דינם של מטרות שלא יהיו מלווים רעמים? גם הם
ירדו? או שמא ישובו ויעלו לרקיע?
13. "הכניסה לפי כרטיסים שאפשר לקבל במשרדי...".
— ומה דינו של כרטיס שאי אפשר לקבל במשרד, כגון
הזמנה? או שנקנה ממתווך? הרק בכרטיסים "שאפשר לקבל
במשרדים?"
14. "כך מוסר רדיו עדן המוסיף כי...". — ובכן יש רדיו
"המוסיף", ויש רדיו שאין דרכו להוסיף. והרדיו המוסיף
אומר, כי...
- אין סוף לעיקומי היגיון ולליצנות הטמונים בשי"נים
התותבות האלה. והעצה היעוצה, כאמור, למחוק את כולן
ולכתוב ו"ו, והכול יחזור לפשוטו ולמשמעו:
1. "פגעה מכונית ברכב אופנוע ופצעתו קשה". וכן 2, 3.
4. "במטוס היו 74 נוסעים עם 6 אנשי צוות וכולם נספו".
5. "... התפוצצה פצצה פלאסטית ופצעה 3 אנשים"

6. " ... נערכה הפגנה, המשטרה פיזרה אותה"; או :
 "והיא פוזרה בכוח המשטרה".
7. "הנזירות הזעיקו את המשטרה, והיא אסרה את...";
 או "מיד הגיעה המשטרה ואסרה...".
8. "חבר הכנסת שופמאן נימק את הימנעותו ואמר :"
 וכן לעתיד לבוא :
9. "כל החמישה זכו בספרים, והזכיות יישלחו לבתיהם".
10. "בבריסל נפתחה ועידת... , והיא תימשך גם מחר".
11. "הלילה תנשב רוח מזרחית קלה ותיעשה" (או : "והיא
 תיעשה", או : "ומחר תיעשה") דרומית מזרחית".
12. "מטרות ירדו לפרקים ויהיו רעמים".
13. "הכניסה לפי כרטיסים, ואפשר לקבלם במשרדי..."
 (או : "אפשר לקבלם...").
14. "כך מוסר ראדיו עדן, ומוסיף (או : "והוא מוסיף) כי..."
 כל אחת מן הידיעות האלה מוסרת 2 עובדות צמודות זו
 לזו, או זו אחר זו, שתיהן שוות בחידושן, ואין דרך טובה
 אלא להרצותן כסדרן בתחביר עברי פשוט ביותר :
 בו"ו החיבור, בלי ש ובלי ה — which .

ב. שי"נים עקורות

"הכביש אותו אתה חוצה" (מסיסמות הבטיחות בדרכים).
 כפתור ופרח. אין זו המצאה של המועצה למניעת תאונות
 בדרכים, אלא הוא הסגנון העברי הנחשב בימינו אלגאנטי
 ביותר. לפי הדקדוק הנה אין "הארץ אשר אתה רואה"
 (בראשית יג, טו), אלא "הארץ אותה אתה רואה". ובחנוכה

לא נאמר עוד "הנרות הללו שאנו מדליקים" — אלא
הנרות הללו אותם אנו מדליקים. ולא "הלחם שאכלת
והדברים שאמרת", אלא "הלחם אותו אכלת והדברים
אותם אמרת". הקץ ל"אשר" והבוז ל"ש". עברית מצוחצחת
ומגוהצת בעמילן דורשת לומר: אותה — אותו — אותם —
אותן — עברית אותנאותית.

"מיום שחרב בית המקדש ניטלה נבואה מן הנביאים
וניתנה לשוטים ולתינוקות" — אמרה מפורסמת, ופתיחתה:
מיום ש. העברית שלנו, שעקרה את השי"נים מפיה, תאמר,
כמובן: "מיום בו חרב בית המקדש". כיוצא בזה פתגם עברי
עתיק אומר: "במקום שאין אנשים השתדל להיות איש". אבל
בעברית חסרת שי"נים: "במקום בו אין אנשים"...; וכך
מסלקים את ש ועוקמים סביב-סביב לומר: בו — בה — בהם
— בהן — תחביר של "בובים".

עקירת השי"נים וסירוס המשפט שבעקבותיה, יש שהיא
מביאה לידי אמירות בעל פה, שלא קל לאוזן להבין את
כוונתן: "בוגד" היה התואר לזכה מר כרושצ'וב..."
= לא זכה? לו זכה? הכוונה כנראה: "שזכה לו מר
כרושצ'וב".

"האמנם קיים נפוליאון את המשטר הזה? קיוו — אשר לא
קיוו? אשר לו קיוו? — מהפכני צרפת?" — כנראה: "אשר
קיוו לו".

"לא" ו"לו" שוות בשמיעת האוזן, ורק סדר המלים הוא
הקובע כאן הן או לאו. אבל אם אנו מסרסים את סדר המלים
המקובל בעברית ומקפצים "אותנאותים" ו"בובים" ו"עלים"

ו"ענחים" לתחילה ובלי ש, אז נולדים היצורים האלה, שאין בהם לא עברית ולא היגיון.

הרי לקט, מעט מן המעט, משפת עיתונינו ושידורינו:

בעברית מסורסת וחסרת שי"נים

1. "פיצויים על הרכוש אותו נטשו בישראל"
2. "ההנחה אותה דרשה ישראל מן השוק המשותף"
3. בשם המוסד אותו שירת המנוח הספידו"
4. "עד להפלת משטרו של בן-בלה אותו כינו . . ."
5. "פרס על הפזמון אותו ביצעה אילנה רובינא"
6. "היצירות אותן נשמיע"
7. "התכנית החדשה אותה נשדר הערב"
8. "קוראים מדברי ירמיהו אותם למדנו בילדותנו"

בעברית פשוטה

1. "— הרכוש שננטשו בישראל"
2. "ההנחה שדרשה ישראל"
3. "המוסד ששירתו המנוח"
4. "... משטרו של בן בלה שכינהו"
5. "פרס על הפזמון שהשמיעה"
6. "היצירות שנשמיע"
7. "התוכנית החדשה שנשדר הערב"
8. ". . . מדברי ירמיהו שלמדנו"

שים לב: בלי אותה, וכו', לא בתחילה ולא בסוף!

בעברית מסורסת:

9. "ישראל תיכנס למו"מ ברגע בו ינתן לה רמז"
10. "המחזה עורר סערה בכל מקום בו הוצג"
11. "המקרה החמישי בו מתאבד גזיר בודהיסטי"

בעברית פשוטה:

9. " — ברגע שיינתן לה רמז"
10. " — בכל מקום שהוצג"
11. " — שגזיר בודהיסטי מתאבד."

למען האמת: מלת בו (וכן עם, על) נחוצה היא, אבל בתנאי שתישאר במקומה למטה ולא תעקור את השי"נים ותעדה לראש:

"הבעיה בה עוסקת הפדגוגיה"

— "שהפדגוגיה עוסקת בה"

"על הנוקשות בה נוהג הקואופרטיב"

— "שהקואופרטיב נוהג בה"

"בית הספר בו לומד התלמיד"

— "שהתלמיד לומד בו"

"במשקים בהם מועסקים שכירים תחוסל העבודה השכירה"

— "ששכירים מועסקים בהם"

בזמן עבר ועתיד מקדימים את הפועל, אבל הסכימה נשארת,

"ש... בו":

"גם בחלקה בה אירעה התקרית"

— "בחלקה שאירעה בה התקרית"

„הם הוטסו למלון בו נתאכסן האב“

— „שנתאכסן בו האב“

„היהודים עמם נפגש, הביעו...“

— „יהודים שנפגש עמם“

„עם המדינות אתן יש לישראל הסכמי חליפים“

— „שיש לישראל אתן“

„זה הסכם ראשון עליו חותמת פאקיסטאן“

— „פאקיסטאן חותמת עליו“

„לפנות את בית הספר לתוכו פלשו...“

— „שפלשו לתוכו...“

„להעניק אותן זכויות מהן נהנים מיצועטים אחרים“.

— „שמיעוטים אחרים נהנים מהן“

„הקרע הגיע לנקודה ממנה אין להיסוג“

— „שאין להיסוג ממנה“

כל מי שדבקה בו גרסת הינקות בעברית יודע, שזהו סדר המלים כהלכתו. אבל פעמים יש צורך מיוחד להפוך את הסדר ולומר: שבו... שעמו, שעליו, שממנו... וכו':

„מר גרומיקו, עמו נפגש אתמול“

— „שעמו נפגש“ (לא: „שנפגש עמו“ — מי עם מי?)

„כאשר התהפך הטראקטור בו נהג“

— „שבו נהג“ (לא: „שנהג בו“ — מי במי?)

„בבית בו תשתתף ישראל בתחרות...“

— „בבית (אחד מתוך 4) שבו תשתתף ישראל...“

- „באופן בו מגישה בריה״מ את העזרה לסיף”
- „באופן (= המיוחד!) שבו בריה״מ מגישה...”
- „להגיב על דבריו של מר כרושצ'וב בהם הודיע...”
- על (אותם מ) דבריו שבהם הודיע...”
- „להפנות את טובי המורים לאיזורים בהם הם דרושים ביותר”
- „לאיזורים שבהם...”
- „הקופאי גר באותו בית בו נמצא הבנק”
- „באותו הבית שבו הבאנק” (ובלי „נמצא”)
- „הושג הסכם לפיו יועסקו הפועלים...”
- „שלפיו יועסקו הפועלים...”
- „אושר פסה״ד של ביה״ד בוונציה על פיו נידון...”
- „שעל פיו נידון...”
- „הובכשו הידיעות על פיהן צריך היה...”
- „שעל פיהן צריך היה...”
- „מוקש במקום ממנו נרצחו שני אנשי הנח״ל”
- „שממנו נרצחו...” (ולא: שנרצחו ממנו...)
- „המקום ממנו באה ידיעה זו”
- „שממנו באה... (ולא: שבאה ממנו...)
- אימתי כסדר הראשון (״שבאה ממנו״ ״שנהג בו״) ואימתי
כסדר הזה (״שממנו באה״, ״שבו נהג״)?
- סדר המלים בעברית — כבכל לשון אחרת — אינו מן
הדברים הקלים. אפשר להגדירו בכללים מסובכים מאוד,
ואפשר להניחו להרגשה. אבל מי שאוטם אוזנו מלהקשיב
לצלילי הלשון, לעולם לא יגיע לכלל הרגשה. אם תורה

היא — צריכה היא לימוד, ואם אמנות — צריך להתאמן בה. בלי זה ובלי זה אין תקווה להתאזרח בה, והמתעלם דן את עצמו להיות גר כל ימיו.

זה הכלל: אין להשליך לפני המאזין מכיתה של שברי פסוקים בלי דבק ביניהם. השמטת החוליה המקשרת היא אחת מן הירושות המכוערות שהניח לנו המאנדאט הבריטי. בימי השלטון הזה, כשהיה צורך לתרגם חומר רשמי מאנגלית תרגום מדויק, נולדו אותם הרגלי עבודת לחקות את הלשון הזרה בכל עקימת פה. והואיל ובאנגלית אפשר, כידוע, להשמיט וּ (כגון: The family he lived with), התחילו אף בעברית לעשות כן. אף חיפשו ומצאו לכך הכשר בתנ"ך: „את הדרך () ילכו בה“ (פעם אחת, אבל כרגיל עם „אשר“: „הדרך אשר ילכו בה“, „אשר נלך בה“ וכיו"ב), „בארץ () לא עבר בה איש“ וכד' — לשון שירית וריטורית שמעולם לא הכתה שרשים בפרוזה העברית.

הנה במשקל ריטורי נאמר: „גוי לא תדע לשונו“ (ירמיה ה, טו);

אבל בפרוזה חפשית: „גוי אשר לא תשמע לשונו“ (דברים כח, מט).

וכן בלשון הפיוטית של איוב: „יאבד יום אִוֵּלד בּוֹ“ (ג, ג) — בלי אשר, בדומה לאנגלית;

אבל בניסוח חפשי של ירמיהו: „ארור היום אשר יולדתי בו“ (כ, יד) — וזו הדרך העברית הפשוטה. ואפילו נרצה לנהוג כלשון הפיוטית שבמקרא, עדיין סדר המלים במקומו עומד: „באר חפרוה שרים, ולא

בהיפוך הסדר: "באר אותה חפרו שרים". וכן סדרן של שאר מלות היחס: ב, עליו, ממנו וכו'.

כבר חלפו יותר מחמש עשרה שנים מאז סיום המאנדאט הבריטי, וכותבי עברית עדיין לא יצאו מעבדות לחירות. עוד רגליהם אסורות בכבלי הלשון הזאת, ואין הם מוצאים את דרכם לשוב אל המקור העברי.

השמטת ן אין לה שום צידוק. אין טעם לעקור את השי"נים מפינו כדי להידמות לנכרים בלא שום צורך ותכלית. פרוזה עברית חסרת שי"נים אינה אלא בעלת מום.

תואר לעומת סמיכות

"והרי סקירת העתונות היומית" — העיתונות היומית של היום? של אתמול? של שלשום? — הכוונה כמובן לעיתוני היום. "העיתונות היומית" ו"עיתוני היום" אינם דבר אחד.

"בעיתונות הצרפתית הובעה הבנה לישראל" — בעיתונות הצרפתית שבקאנאדא? שבישראל? שבחוף השנהב? שבצרפת? הכוונה כמובן לעיתוני צרפת. "העיתונות הצרפתית" ו"עיתוני צרפת" אינם דבר אחד.

"באיגרת הצרפתית הובעה דאגה...". באיגרת של מי? גם פורגיבא כותב את איגרותיו הדיפלומטיות צרפתית, ועוד עשרות מיליונים כותבים איגרות צרפתיות. "האיגרות הצרפתיות" ו"האיגרת של צרפת" אינם דבר אחד.

ממשלתו של צ'יאנג-קאי-שק גם היא ממשלה סינית, אבל

אין היא ממשלת סין; וגם צבאו צבא סין, אבל אינו צבא סין; ונציגו באו"מ נציג סין, אבל טוענים שאינו נציג סין. ומה פירוש "המשלחת הסינית"? בירת פורמוזה, טאי־פה, גם היא בירה סינית, ואינה בירת סין.

אחשוּרוש "מֶלֶךְ מהודו ועד כוש, 127 מדינות" — אבל לא היה לא מלך הודו, וכל שכן לא מלך כושי, אלא מלך פרסי בלבד. מלכי פולין היו מהם שוודים וגם סאקסונים, תווי אומר: מלך פולין לא היה מלך פולני, והמלך השוודי לא היה מלך שוודיה. אליזבט היא בלי ספק "מלכה בריטית" לפי כל סגולותיה, אבל לפי תפקידה הרי היא מלכת בריטניה. גם שגריר בריטי או צרפתי או אמריקני פעמים הוא עשוי להיות לא כל כך "בריטי" או "אמריקני", אבל לפי תפקידו לעולם הוא שגריר בריטניה, שגריר צרפת, שגריר ארה"ב.

היו — או עדיין יש — לישראל צירים או נציגי כבוד בכמה מדינות מאזרחי המקום ולא ישראלים: ציר ישראל, ולא דווקא ציר ישראלי. וגם להפך: ציר ישראלי לעתים משתדל שלא להיות "ישראלי" יותר מדי, אבל לעולם הוא ציר ישראלי.

"כל סגל השגרירות הווייטנאמית". — של ווייטנאם בארה"ב? או של ארה"ב בווייטנאם? אבל באמרנו "שגרירות וייטנאם" או "השגרירות של וייטנאם" סילקנו כל ספק.

"העמדה המערבית" — פירושה: בצד המערבי שבקו

הביצורים. אבל כאן הכוונה כנראה לעמדת המערב, של הגוש. האין הבדל?

„היחסים המסחריים והתרבותיים עם דרום אפריקה“. יחסים תרבותיים פירושם שאין פוצעים גולגלות ואין מנקרים עיניים זה לזה. „יחסים תרבותיים“ פירושם קשרי תרבות, וזה ענין אחר.

יחסים מסחריים מבוססים על „תן לי ואתן לך“, מה שאין כן יחסים מסחר וקשרי מסחר, שלעתים אין אופיים „מסחריים“ כל כך. וכן חוזה מסחר פעמים מיוסד על גירעון מלכתחילה, בלי חשבון מסחרי, ואינו בחזקת חוזה מסחרי.

מעריצי שירתה של קתלין פרייר עשויים לומר שקולה „קול אלוהי“. ועדיין „קול אלוהי“ אינו „קול אלוהים“. בסלאבית עתיקה תרגמו מן התנ"ך: יראת ה', תורת ה', מצוות ה' — „יראה אלוהית“, „תורה אלהית“, „מצווה אלוהית“. אם נבוא גם אנו לכתוב כך, יהיה טעם לעברית גויית שכזאת?

אך העברית „החדשה“ כמעט שכחה קיומה של סמיכות בעברית, אף על פי שעיינינו הרואות שיש תפקיד נכבד לסמיכות והובע בה מה שלא הובע בשאבלון האנגלי. וכך כותבים בעיתונינו ומשמיעים בשידורינו:

התיקון המארוקני, הצעות התיקון המארוקניות (= של מארוקו); התוכנית העיראקית (תכניתה של...); הכוחות המזוינים הגרמניים (= של גרמניה); הניסויים הגרעיניים הצרפתיים (= של צרפת); ההאשמות הישראליות, התלונה

הישראלית (= תלונת ישראל); ההאשמה הסינית, המדיניות
 הכלכלית הסינית, ההזדהות עם העמדה הסינית (= של סין);
 בבירה הסורית (= בבירת סוריה); מתפרש כניסיון מצרי
 ל... (= של מצרים); כל צורה של השתלטות מצרית
 (= השתלטות מצרים); הפעולות המצריות בתימן (= של
 מצרים, של המצרים); ההתגריות הסוריות (= של סוריה,
 התגריות הסורים); ההסכמה הסורית (= הסכמת סוריה,
 הסורים); מלווה צרפתי לירדן (= מצרפת); נפתחה אש
 סורית על המשק (= מן הסורים); נמצאת בידיים בריטיות
 (= בידי בריטים); הרכוש הצרפתי (= רכוש הצרפתים);
 הממשלה הבריטית (= ממשלת בריטניה); בהפגנות אנטי-
 ממשלתיות (= נגד הממשלה); כמה הערות ביקורתיות (= של
 ביקורת); שיחות בין-גושיות (= בין הגושים); מוכנה
 להפעלה מיידית (= מיד) — ועוד ועוד למכביר, לאין מידה
 ולבלי חוק.

אמת נכון, כך אומרים באנגלית. אבל בעברית כל זה
 מתבקש כאן כחומץ לשיניים. במקום כולם ראויה לבוא
 סמיכות, או של, או מן וכד', הכול לפי העניין. רק
 במקרים מועטים יש צידוק כל שהוא לצורה הלועזית,
 כשהסמיכות העברית עשויה להטעות, כגון: בעית החינוך
 הערבי (= שבמיעוט הערבי), גינוי הרצח הסורי (= הרצח
 מעשה הסורים); וגם זה ניתן לעקוף כמובא בסוגריים אבל
 זו טיפה מועטת, שאין בה כדי לדלוח את הצלילות שראינו
 בעברית בהבחנתה הברורה בין סמיכות לבין לא-סמיכות.
 לשוננו מסרה בידנו כלי עדין ומשוכלל להביע דיוקים

מועילים, וחבל להרסו מתוך חיקוי עיוור ואוטומטי לשאבלונים
מלועזים המטשטשים שלא לצורך. אם האנגלית מגממת
כאן, מה לנו לגמגם אחריה?

התוכן:

51	ביצוע
55	בעוד ש...
56	בשם
59	גילוי
60	הבא
61	מאוחר יותר
62	קרבות
65	שי"נים תותבות ושי"נים עקורות
75	תואר לעומת סמיכות